

Prof. Dr. Ayten Ersoy

Serkan Çakır

Makul Değer Muhasebesi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Makul Değerin Ölçümü

Prof. Dr. Ayten ERSOY

Akdeniz Üniversitesi, İİBF.

Serkan ÇAKIR

Akdeniz Üniversitesi, SBE.

Özet

Geleneksel olarak muhasebe olgusunun dayanağı “tarihi maliyet” yaklaşımıdır. Ancak, mali tabloların sunumunda bilgi kullanıcılarının gereksinimlerini daha iyi karşılayacak değerlendirme yaklaşımlarının geliştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. FASB (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu) ve IASB (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)’nin üzerinde uzlaştığı en son değerlendirme yaklaşımı ise “makul değer (fair value)” yaklaşımıdır. Mali tabloları oluşturan kalemlerin değerlemesinin nasıl yapılacağı ve makul değer hangi durumlarda kullanılabilmesine ilişkin Dünya Muhasebe Standartları’na yön veren bu iki kurum tarafından birbirine paralel standartlar geliştirilmiştir. Bunun yanında tarihi maliyetleri ölçme kolaylığına karşılık makul değer ölçümlerinin daha karmaşık bir yapısı vardır. Bu çalışmada makul değer ölçümünün ilgili Uluslararası Standartlara göre nasıl yapılması gerektiği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makul değer muhasebesi, makul değer ölçümü, IASB, FASB.

Abstract (Fair Value Accounting and How -According To The International Accounting Standards To Measure Fair Value)

Traditionally accounting phenomenon is based on the “historical cost” approach. But, to better fulfill the demands of information data users a renewed approach is needed for presenting of financial statements. The latest approach that IASB (International Accounting Standards Board) and FASB (Financial Accounting Standards Board) have agreed on is the “fair value” concept. The processes defining the procedures on how the items of the financial statements will be evaluated and for which conditions the fair value concept acceptable has been developed in parallel to these leading organizations of World Accounting Standards. Besides these facts, measurements of fair values have a more complex nature than the historical cost measures. This study focuses on how, according to the International Accounting Standards which are the concerned about fair value measurements, the fair value measures can be obtained.

Key Words: Fair value accounting, fair value measurement, IASB, FAS.

1. Giriş

Muhasebenin ilk işlevi mali nitelik taşıyan konuları sınıflamak, kaydetmek

ve rapor halinde ilgililere sunmaktır. İkinci işlevi ise işletmelerin finansal durumlarını analiz etmek ve

yorumlamaktır (Çaldağ & Ayanoglu, 2006; 3). Rapor halinde sunulan muhasebe verilerinin analizi ve yorumunun başarılı olması için raporlanan verilerin gerçeği yansıtması ön koşuldur. Eğer bu veriler gerçekten uzak ise en ileri ve doğru analiz teknikleri kullanılsa bile muhasebe ikinci işlevini yerine getiremeye-bilecektir. Burada karşımıza değerlendirme kavramı çıkmaktadır. “Değerleme, bir işletmenin varlığını oluşturan aktif ve pasif kalemlerin belli bir tarihteki değerlerini ortak değer ölçüsü olan para birimi ile ifade etmektir” (Akdoğan, 2004; 31). Değerlemenin yapılaş şekline göre işletmenin finansal görüntüsü değişeceğinden değerlendirme yöntemleri önem taşımaktadır. Bunun yanında muhasebede yer alan kalemlerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçü birimi de önemlidir. Değerleme yöntemleri, tarihi maliyetleri temel alan ve cari değerleri temel alan değerlendirme yöntemleri olarak iki ana gruba ayrılabilir.

Tarihi maliyetler muhasebenin dayanak noktasını oluşturmaktadır (Harrison & Horngreen, 1998; 539). “Maliyet ilkeleri iktisap edilmiş varlıkları ve hizmetleri on-ların fiili değerleri (tarihi maliyet de denilmektedir) ile kayıt edilmesi gerektiğini belirtir. Bunun yanında maliyet ilkeleri, işletmenin varlığı elinde tuttuğu müddetçe varlığın tarihi maliyeti ile kaydının aynı şekliyle tutulmasını söyler. Bunun nedeni ise maliyetin güvenilir bir ölçüm olmasıdır (Harrison& Horngreen, 1998; 12).

Zaman içerisinde değişen ekonomik şartlar altında işletmelerinin finansal durumlarının analiz edilmesinde tarihi maliyetler sorun teşkil etmeye başlamıştır. Karşılaştırılabilir, güvenilir ve tutarlı ölçümlerin yer aldığı ve şirketlerin gerçek durumunu yansıtan finansal tabloların sadece tarihi maliyet esaslı içerisinde oluşturulmadığı gerekçesiyle Avrupa’da IASB ve Amerika’da FASB geçtiğimiz birkaç yıldır karşılaştırılabilir, güvenilir ve tutarlı ölçümlerin gerçekleştirilebileceği varlıklar ve borçlar için bir değerlendirme modeli üzerinde çalışmaktadır. Bunun sonucunda IASB ve

FASB tarafından “ tarafların birbiriyle ilişkisi olmaması koşulu ile piyasa şartlarında bilgili ve istekli birimler arasında bir varlığın değişmesi ya da bir borcun kapatılması için gereken tutar” anlamına gelen “makul değer” “makul değer muhasebe sistemi” olarak tüm varlıklar ve borçlar için uygulanabildiği bir yapı sunulmuştur (Ballotta vd., 2006; 357).

Bunun yanında, şirket müdürleri ile yapılan çalışmalarda, cari değerleri kullanan bir muhasebe sisteminin müdürlerin karar-larını değiştiremeyeceğini göstermiştir. Müdürlerin çoğu tarihi maliyetleri bütçe ve performans hedefleri için yeterli bulmaktadır. Zaten müdürler kendi bütçelerini ve performans hedeflerini hazırlarken cari yıl içerisinde olabilecek değer değişikliklerini de göz önünde bulundurmaktadırlar. Tarihi maliyetlerin kullanıldığı muhasebe sisteminin kullanılmasına destek olan başka bir görüş ise dış raporlama için gerekli olduğudur. Tarihi maliyetler hali hazırda muhasebe sistemi içerisinde bulunduğundan, cari değerleri hesaplayacak olan yeni muhasebe sistemini kurmada organizasyonun bilgi sistemi için gerekli olan ek maliyetlerden kaçınılmış olacaktır (Hilton, vd., 2003; 779).

2. Makul Değer Muhasebesi

Günümüzde kullanılan “makul değer” terimi 1970’li yılların sonlarında kullanılmaya başlansa da eskiden daha yaygın olarak kullanılan “piyasa değeri” (market value) terimiydi. Bunun yanında makul değer terimi anlamında birçok terimin kullanıldığı olmuştur (Aktaran:Gray, 2003; 250).

Tarihi maliyetleri içeren muhasebeden, cari piyasa değeri muhasebesine (current-market-value accounting) muntazam bir hareket vardır. Ticari yatırımlar ve satılmak için yapılan mevcut yatırımlar mali tablolarda “cari piyasa değeri”, diğer bir deyişle “makul piyasa değeri” ya da daha basit bir ifadeyle “makul değer” olarak raporlanır (Harrison & Horngren, 1998; 539). Bu ifadeden zaman içerisinde tarihi

maliyetlerden makul değere doğru sabit bir değişim hareketinin olduğu ve makul değer teriminin ifade ettiği olgunun farklı terimlerle de adlandırıldığını görmekteyiz. İngilizce’de “Fair Value” terimi olarak ifade edilen kavramın karşılığı ülkemizde başlangıçta “Gerçeğe Uygun Değer” olarak çevrilirken şu anda “Makul Değer” olarak ifade edilmektedir.

Almanya ve Fransa’yı içine alan bir araştırmada 1673–1800; 1800–1890; 1890–2000 ve 2000’den günümüze olmak üzere muhasebeyi 4 bölüme ayırmıştır. 1890–2000 arası olan üçüncü dönemde tarihi maliyetleri kullanan analizler yerini 2000 yılından sonra makul değeri kullanılan dördüncü muhasebe dönemine bırakmıştır (Richard, 2005; 846–847). Almanya ve Fransa’nın muhasebe anlayışlarını ayıran bu bölümlere diğer gelişmiş ülkelerde de paralellik göstermesi oldukça muhtemeldir. Görüldüğü gibi makul değer yeni bir muhasebe çağının başlangıcını oluşturmaktadır.

Makul değerın piyasa tabanlı bir değer olduğu açıktır ancak potansiyel alıcı ve satıcıların farklı varsayımlı durumları göz ardı edilmiştir. Bir bölümün yerine koyma maliyeti diğer bölümün net realize edilmiş fiyatı olduğu durumu tartışmaya açıktır. Bu sadece maliyetlerin realizasyonu ile ilgili değil aynı zamanda firmanın piyasa ile olan ilişkisi ile de ilgilidir (Lewis & Pendrill, 2000; 76).

Makul değerın muhasebe standartlarındaki ve ilkelerindeki yerini belirleyen iki önemli kurum vardır. Bunlar Dünya’da genel kabul gören muhasebe standartlarını oluşturan ve geliştiren kurumlar olan IASB (International Accounting Standards Board–Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu) ve FASB (Financial Accounting Standards Board–Finansal Muhasebe Standartları Kurumu)’dir. IASB, IFRS (UFRS-Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)’yi belirleyen kurumdur. FASB ise ABD’de geçerli olan ve uluslararası muhasebe ilkelerine yön veren GAAP (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri)’yi ve uygulamalara rehber niteliğindeki SFAS veya FAS

(Finansal Muhasebe Standartları – Tebliğ–) olarak adlandırılan standartları yayımlar.

Kökleri 1967’de kurulan Accountants International Study Group’a dayanan Uluslararası Muhasebe Standartları oluşturma girişimleri 1973 yılında International Accounting Standards Committee (IASC)’nin Avustralya, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, Kanada, Büyük Britanya (İrlanda dahil) ve ABD muhasebe temsilcilerinin katılımıyla kurulmasıyla yeni bir ivme kazandı (Véron, 2007;10). Mart 2000 tarihinde IASC yeniden yapılanma kararını aldı (Anonim, 2001;10). Böylelikle 1997’de IASC’nin yapısını değiştirme çalışmaları neticelenmiş oldu ve 1 Nisan 2001’de IASB, ISAC’nin yerini aldı (<http://www.iasplus.com/restruct/restruct.htm>).

IASB; 2006 yılı faaliyet raporunda; 2005 yılındaki kitlesel artış ile birlikte yüzden fazla ülkenin UFRS’yi uygulanmasını zorunlu kıldığını veya izin verdiğini açıklamaktadır (McCreevy, 2007; 2)

FASB 1973 yılından beri finansal muhasebe ve raporlama standartlarının saptanması için özel sektör içinde oluşturulmuştur. SEC (Security Exchange Commission – ABD Sermaye Piyasaları Kurulu – , Finansal Raporlama Basım No:1 Bölüm: 101) ve AICPA (American Institute of Certified Public Accountants, – ABD Yeminli Muhasebeciler Enstitüsü – Kural 203, Kurallar ve Profesyonel Davranış, Mayıs 1973 ve Mayıs 1979’da düzeltilmiş şekli ile) tarafından resmi olarak tanınmıştır. Bu standartlar, ekonominin etkin olarak yürümesi koşulunu temel alarak yatırımcılar, kredi verenler, denetçiler ve diğer ilgili gruplar tarafından istenilen tam ve şeffaf finansal bilginin sağlanmasını amaçlar. FASB’nin misyonu, kredi verenler, denetçiler ve diğer finansal bilgi kullanıcılarının oluşturduğu kamuya rehberlik etmek ve eğitim vermek için finansal muhasebe ve raporlama standartlarını geliştirmek ve oluşturmaktır. FASB finansal raporlama

standartları geliştirdiği kadar muhasebe kavramları da geliştirir (http://www.valuebasedmanagement.net/organizations_fasb.html)

3. IASB'ye Göre Makul Değer Ölçümü

Bazı varlıkların, borçların ve bazı öz-kaynak kalemlerinin UFRS tarafından makul değer ile ölçülmesi zorunlu tutulmasına rağmen bu ölçümlemeyi gösteren açıklamalar UFRS tarafından dağınık olarak sunulmuş olup anlaşılabilirlik açısından daima tutarlı değildir.

IASB bu problemin farkına varmış olup kendi Makul Değer Ölçümlemesi Projesi ile problemi düzeltme yollarını aramaktadır. Bu proje UFRS'nin anlaşılmasını kolaylaştıracak ve finansal raporlardaki makul değer ölçümlemesinin kalitesini arttıracaktır. IASB Makul Değer Ölçümlemesi Projesi, makul değer ölçülmesinin kullanılması gereken durumlarda yeni bir zorunluluğu oluşturmayı amaçlamamaktadır. Geliştirmeye çalıştığı şeyler ise şunlardır:

- Makul değer için açık ve genel bir açıklama
- UFRS'nin gerekli kıldığı durumlarda makul değer ölçümlemesi için tek bir standart.

IASB'nin müzakere kâğıdı, neyin ölçülmesi gerektiğinden ziyade nasıl ölçülmesi gerektiği konusuna odaklanmaktadır (Gillingham & Yeoh, 2007; 59).

IASB'nin 2 Nisan 2007 tarihinde sunduğu makul değer ölçümlemesi ile ilgili müzakere kâğıdı iki bölümden oluşmaktadır.

Okuyuculara yardımcı olması bakımından ilk bölümde UFRS tarafından yayınlanan makul değer ölçülmesi için kullanıcılara yol gösteren alıntılara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise SFAS 157 teksti ile beraber ilgili uygulama rehberi, şimdiki değer rehberi ve çıkarımların temelleri yer almaktadır (FVM Discussion Paper, 2007; 5).

Bu müzakere kâğıdına göre makul değer ölçümlemesinin yer aldığı standartlar şunlardır: IAS 2 Stoklar, IAS 16 Maddi

Duran Varlıklar, IAS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar, IAS 26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama, IAS 32 Finansal Araçlar: Sunumu, IAS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, IAS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar, IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, IAS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, IAS 41 Tarım.

IAS 2'ye göre stokların değerlemesinin nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Buna göre: net gerçekleşebilir değer; bir işletmenin, işin faaliyeti içinde, stokların satılmasından elde etmeyi beklediği net tutarı belirtir. Makul değer ise, aynı stoğun piyasada karşılıklı pazarlık ortamında bilgili ve istekli gruplar arasında değiş tokuş edilebileceği tutarı ifade eder. Bunların ilki işletmeye özgü bir değer olmakla birlikte ikincisi ise işletmeye özgü bir değer değildir. Stokların net gerçekleşebilir değeri, stokun makul değerinden satış giderlerinin düşülmesiyle elde edilen tutara eşit olmayabilir (IAS 2 – TMS 2 Paragraf 7; FVM Discussion Paper, 2007; 48)

IAS 16: Bu kapsamdaki bir maddi duran varlık kaleminin maliyeti şu durumlardan bir veya daha fazlası söz konusu olmadığı sürece makul değeri ile ölçülür: a- Takas işleminin ticari içerikten yoksun olması, b- Elde edilen varlığın veya elden çıkarılan varlığın makul değerinin güvenilir bir şekilde ölçülmemesi.

Bir varlık için karşılaştırılabilir piyasa işlemleri bulunmuyorsa, şu koşullardan birinin sağlanması durumunda makul değer güvenilir bir şekilde belirlenebildiği kabul edilir:

- a- İlgili varlık için makul değer tahminlerindeki değişkenliğin makul bir aralıkta olması,
- b- Belirli aralıktaki çeşitli tahminlerin olasılıklarının güvenilir biçimde değerlendirilebilmesi ve makul değer belirlenirken kullanılması.

Makul değeri güvenilir olarak ölçülebilen bir maddi duran varlık kalemi, varlık olarak muhasebeleştirildikten

sonra, yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden gösterilir. Yeniden değerlendirilmiş tutar, yeniden değerlendirilme tarihindeki makul değerinden, müteakip birikmiş amortisman ve müteakip birikmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesi suretiyle bulunan değerdir. Yeniden değerlendirmeler, bilanço tarihi itibarıyla makul değer kullanılarak bulunacak tutarın defter değerinden önemli ölçüde farklı olmasına neden olma-yacak şekilde düzenli olarak yapılmalıdır.

Arazi ve binaların makul değeri genellikle, piyasa koşullarındaki kanıtların mes-leki yeterliliğe sahip değerlendirme uzmanları tarafından değerlendirilmesi sonucu sap-tanır. Maddi duran varlık kalemlerinin makul değeri genellikle değerlendirme yoluyla belirlenmiş piyasa değerleridir (IAS 2 – TMS 2 Paragraf 32; FVM Discussion Paper, 2007; 49).

Eğer maddi duran varlık kaleminin özellikli niteliğinden kaynaklanan nedenlerle veya devam etmekte olan bir işin par-çası olması haricinde, satışının az olması nedeniyle piyasa koşullarındaki makul değerine ilişkin yeterli bilgi mevcut değil ise, işletmenin bir gelir veya itfa edilen yenileme maliyeti yaklaşımı kullanarak makul değeri tahmin etmesi gerekebilir (IAS 2 – TMS 2 Paragraf 32; FVM Discussion Paper, 2007; 49).

IAS 19'a göre piyasa fiyatının bulunma-dığı durumlarda, ilgili plan varlığının makul değeri tahmin edilir; örneğin gele-cekteki nakit akışlarının, hem ilgili plan varlıklarına ilişkin riski hem de söz konusu varlıkların vadesini (vadesinin bulunma-ması durumunda, ilgili yükümlülüğün öde-neceği tarihe kadar geçmesi beklenen sü-reyi) veya beklenen elden çıkarılma tarih-lerini yansıtan bir ıskonto oranıyla ıskonto edilmesi ile yapılır (IAS 19 – TMS 19 Paragraf 102; FVM Discussion Paper, 2007; 50).

IAS 26'ya göre emeklilik fayda planına ilişkin yatırımlar makul değerleri ile gösterilir. Pazarlanabilir menkul kıymetler açısından makul değer piyasa değeridir. Makul değer tespit edilmesinin mümkün olmadığı plan

yatırımlarında, makul değer neden tespit edilemediği açıklanır (IAS 26 – TMS 26 Paragraf 32; FVM Discussion Paper, 2007; 51).

IAS 32'ye göre ihraççının plana bağlı faiz ve anapara ödemelerini gerçekleştirme yükümlülüğü, ilgili araç dönüştürülmediği sürece var olan bir finansal borçtur. Borç bileşeninin ilk muhasebeleştirilmedeki ma-kul değeri, sözleşmeyle belirlenmiş gelecek-teki nakit akımlarının, karşılaştırılabilir kredi statüsünde olan ve aynı koşullar altında büyük ölçüde aynı miktar nakit akımı sağlayan, dönüştürme hakkı olma-yan araçlara piyasada uygulanan faiz oranı ile ıskonto edilmesi sonucunda belirlenen bugünkü değeridir (IAS 32 – TMS 32 Paragraf AG31; FVM Discussion Paper, 2007; 60).

IAS 38: UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardına göre, bir maddi olmayan duran varlığın işletme birleşmesi sırasında elde edilmiş olması durumunda, maddi olmayan duran varlığın maliyeti, elde edilme tarihindeki makul değeridir. Başka bir deyişle, ilgili olasılığın etkisi maddi olmayan duran varlığın makul değer ölçümüne yansıtılır (IAS 38 – TMS 38 Paragraf 33; FVM Discussion Paper, 2007; 56).

Aktif bir piyasadaki kayıtlı piyasa fiyatları, bir maddi olmayan duran varlık için en güvenilir makul değer tahminini sağlar. Uygun piyasa fiyatı, genellikle, güncel fiyat teklifidir. Güncel fiyat tekliflerinin mevcut olmaması durumunda, işlem tarihi ile varlığın makul değerinin tahmin edildiği tarih arasında ekonomik koşullarda önemli bir değişiklik olmaması koşuluyla, makul değeri tahmin etmek için en son benzeri işlemin fiyatı esas alınabilir (IAS 38 – TMS 38 Paragraf 39; FVM Discussion Paper, 2007; 56).

Bir maddi olmayan duran varlığın aktif bir piyasa bulunmaması durumunda, makul değeri; işletmenin mevcut en iyi bilgi esas alınarak, elde etme tarihinde, bilinçli ve istekli taraflar arasında piyasa koşullarında yapılan muvazaasız bir iş-lemde ilgili varlık için ödeyeceği tutardır. İşletme, söz konusu tutarın belirlenme-sinde, benzer varlıklar için yakın zamanda

yapılmış işlemlerin sonuçlarını dikkate alır (IAS 38 – TMS 38 Paragraf 40; FVM Discussion Paper, 2007; 56).

Düzenli olarak belirli maddi olmayan duran varlıkların alım ve satımı ile meşgul olan işletmeler, makul değerlerini dolaylı olarak tahmin etme teknikleri geliştirmiş olabilir. Anılan tekniklerin, makul değeri tahmin etmeyi amaçlamaları ve varlığın ait olduğu endüstrideki güncel işlem ve uygulamaları yansıtmakta olmaları durumunda, işletme birleşmesinde elde edilen bir maddi olmayan duran varlığın ilk ölçümü için kullanılabilir. Uygun olması durumunda, bu teknikler aşağıdakileri içerir:

- a- Varlığın kârlılığını oluşturan göstergelere (gelir, pazar payları ve faaliyet kârı gibi) veya piyasa koşullarında yapılan muvazaasız bir işlemde (isim hakkı yaklaşımının dışında kalmada olduğu gibi) güncel piyasa işlemlerini yansıtan çarpanların maddi olmayan duran varlık için diğer bir gruba yetki verilmesiyle elde edilebilen isim haklarına uygulanması; veya
- b- Varlıktan beklenen gelecekteki net nakit akışlarının iskonto edilmesi (IAS 38 – TMS 38 Paragraf 41; FVM Discussion Paper, 2007; 56-57).

Aralık 1998’de Finansal Araçlar: Muha-sebeleştirme ve Ölçümü ile ilgili IAS 39 yayımlanmıştır. (Pacter, 1999; 76). Eğer aktif piyasada, işletmenin sahip olduğu bir araç varsa bunun değeri o varlığın aktif piyasadaki fiyatıdır. Aktif piyasada bu aracın olamaması durumunda işletme bir değerlendirme yöntemi belirlemelidir. Bir aracın fiyatını belirlemek için piyasayı oluşturan tarafların yaygın olarak kullandığı bir değerlendirme metodunun bulunması ve bunun piyasada fiilen gerçekleştirilen işlemlere ilişkin güvenilir fiyat tahminleri sağladığının kanıtlanması durumunda, işletme bu değerlendirme yöntemini kullanır. IAS 39’da işleyen bir piyasada kota edilmemiş olan ve makul değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilen öz kaynağa dayalı finansal araçlara yapılan yatırım maliyet bedeli ile gösterilir. Bu standart maliyet

bedeli dışında, yapılan yatırımın kar veya zarar olarak makul değeri ile veya öz kaynaklarda makul değeri ile gösterilmektedir. Aralık 2003’de IAS 39’un gözden geçirilmiş versiyonu IASB tarafından yayımlanmıştır (Jones & Venuti, 2005; 30). IAS 39’a göre makul değer: “Herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında bilgili ve istekli taraflar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır”.

Makul değer ölçümüne ilişkin hususlar ise (IAS-TMS 39 Paragraf 48 ve 49) şöyledir:

Bu Standart, IAS-TMS 32 veya IFRS-TFRS 7’nin uygulanması açısından, işletme, bir finansal varlık veya finansal borcun makul değerinin tespit edilmesinde Ek A Paragraf AG-(UR) 69- AG (UR)82’de yer alan açıklamaları dikkate alır.

Makul değer tanımının altında işletmenin tasfiye olma, faaliyetlerinin kapsamını önemli ölçüde daraltma veya işletmenin sürekliliği kavramıyla zıt koşullar içeren bir işlemde bulunma niyet ve ihtiyacının bulunmadığı sınırsız bir faaliyet ömrüne sahip olduğunun kabulü yatar. Böylece makul değer, işletmenin, yapmaya zorlandığı bir işlemde, zorunlu tasfiye veya satışta elde edeceği veya ödeyeceği bir tutar değildir. Öte yandan, makul değer ilgili aracın kredi kalitesini yansıtır (AG-UR 69)

Bir finansal aracın makul değerinin tahmin edilmesinde kullanılması uygun olan yöntem, aracın makul değerini etkileme olasılığı bulunan piyasa koşulları ve diğer unsurlar hakkında gözlemlenebilen piyasa verilerini içermelidir. Bir finansal aracın makul değeri, şu unsurlardan bir veya birden fazlasına dayandırılmış olacaktır (ve belki de başka unsurlara): Paranın zaman değeri (diğer bir ifadeyle, temel veya risksiz faiz oranı), Kredi riski, Döviz fiyatları, Ticari mal fiyatları, Özkaynağa dayalı finansal araç fiyatları, Dalgalanma (diğer bir ifadeyle, Finansal aracın veya başka bir kalemin fiyatında oluşacak gelecekteki değişimlerin büyüklüğü),

Peşin ödeme riski ve geri ödeme riski, Finansal varlık veya finansal borçlara ilişkin olarak verilen hizmetlerin maliyeti (AG-UR 82).

Aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığı, makul değer en iyi göstergesidir. Finansal araca ilişkin aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda, işletme, makul değeri bir değerlendirme yöntemi kullanmak suretiyle belirler. Değerleme yöntemleri; bilgili ve istekli taraflar arasında karşılıklı pazarlık ortamında son dönemlerde gerçekleştiren piyasa işlemlerinin (eğer varsa) kullanılmasını, büyük ölçüde aynı olan başka bir finansal araca ilişkin makul değer referans olarak alınmasını, iskonto edilmiş nakit akışı analizlerini ve opsiyon fiyatlandırma modellerini içerir. Bir aracın fiyatını belirlemek amacıyla piyasa katılımcıları tarafından yaygın olarak kullanılan bir değerlendirme yönteminin bulunması ve ilgili yöntemin piyasada fiilen gerçekleştirilen işlemlerine ilişkin güvenilir fiyat tahminleri sağladığının kanıtlanması durumunda, işletme bu değerlendirme yöntemini kullanır. Seçilen değerlendirme yönteminde piyasa girdileri mümkün olan en fazla şekilde dikkate alınır ve işletmeye özgü girdilere ise mümkün olduğunca az yer verilir. İşletme, periyodik (düzenli) olarak, seçilen değerlendirme yönteminin etkinliğini gözden geçirir.

IAS 40 yatırım amaçlı gayrimenkuller ile ilgili olan muhasebe kurallarını nasıl uygulanacağını ve bu yatırımların açıklanma şeklini belirtiyor. IAS 40'da hem makul değer kullanımına hem de maliyet modeli olarak tarihsel maliyetlerin kullanımına izin vermektedir. Yatırım amaçlı bir gayrimenkulün makul değeri; karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır. Makul değer kavramı, normalin dışında finansman yaratma, satış ve geri kiralama anlaşmaları, satışla ilgili bir kimseye özel imtiyaz tanınması veya taviz verilmesi gibi özel koşul ve durumlar dolayısıyla yapay olarak yükseltilmiş veya düşürülmüş tahmini fiyatları içermez. Bir

işletme, satış veya başka bir şekilde elden çıkarma sırasında oluşabilecek işlem maliyetleri için herhangi bir indirimde bulunmaksızın makul değerini hesaplar. Yatırım amaçlı bir gayrimenkulün makul değeri bilanço tarihindeki piyasa koşullarını yansıtır. Makul değer, belirli bir tarihe özgü değerdir. Piyasa koşulları değişebileceğinden, makul değer olarak sunulan tutar başka bir zaman için tahmin edilmesi durumunda hatalı veya uygunsuz olabilir (IAS 40 – TMS 40 Paragraf 36-37-38-39; FVM Discussion Paper, 2007; 66).

IAS 41 Tarımsal Faaliyetleri tanımlayarak biyolojik mülklerin biyolojik dönüşüm sonundaki pazar değerinin kestirilerek makul değer kavramında değerlendirilmesini yapıldığını belirtiyor IAS 41'e göre Bir varlığın makul değeri, o varlığın mevcut durumundaki yeri ve durumuna bağlıdır. Dolayısıyla, örneğin, herhangi bir çiftlikteki bir sığırın makul değeri, söz konusu sığırın ilgili olduğu piyasadaki fiyatından, nakliye masraflarının ve söz konusu piyasaya getirilmesine ilişkin diğer masrafların çıkarılması ile bulunur. Makul değer belirlenmesinde sözleşme fiyatlarının esas alınması gerekli değildir; çünkü, makul değer, istekli bir alıcı ve satıcının işlem yapacağı cari piyasayı yansıtır. Sonuç olarak, ilgili canlı varlık veya tarımsal ürünün makul değeri bir sözleşmenin mevcudiyeti dolayısıyla düzeltilmez. Canlı varlık veya tarımsal ürüne ilişkin aktif bir piyasanın bulunması durumunda, bu piyasada açıklanmış olan fiyat, makul değer belirlenmesine uygun bir esas teşkil eder. İşletmenin farklı piyasalara ulaşabiliyorsa, ilgili işletme bunlardan en uygun olanını kullanır. (Örneğin işletme, iki aktif piyasaya ulaşmakta ise, kullanılması beklenen piyasada geçerli olan fiyat dikkate alınır.). Aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda işletme, elde edilebildiği takdirde aşağıdaki bilgilerden biri veya daha fazlasını makul değer belirlenmesinde kullanır:

- İşlem tarihi ile bilanço tarihi arasında ekonomik koşullarda önemli

bir değişiklik olmaması kaydıyla, en son piyasa işlem fiyatı;

- Farklılıkları yansıtan düzeltmelerin yapıldığı, benzer varlıkların piyasa fiyatları (IAS 41 – TMS 41 Paragraf 9–15–16–18; FVM Discussion Paper, 2007; 70).

4. FASB'ye Göre Makul Değer Ölçümü

Ekim 1995'te yayımlanan ve 15 Aralık'tan 1995'ten sonra ABD'de yürürlüğe giren stoklar için makul değer ile değerleme yapma imkânı sunan ilk standart FAS 123 standardıdır. FAS No:123, satılma gününde karar verilen makul değer lehine net aktif değer yöntemini (intrinsic-value-based) ret etmektedir. “Bu alışılmadık standardı” maliyetleri belirlemede veya mali tabloları oluşturmada kullanmak zorunluluğa bağlanmamıştı. Firmalar, bu standardı kullanmaya teşvik edilirken, açık olarak da eski standardı (APB [Accounting Principles Board] Opinion No: 25) kullanmalarına izin verilmekteydi. 1996 mali yılın sonunda ise çok az firma bunu kullanmaktaydı (Dyckman vd., 1998; 1093). En son 16 Aralık 2004'de 4. baskısı yapılan ve ihtiyaçlara göre yeniden gözden geçirilen FAS 123 (Revised-2004) yayımlanmıştır. Fakat yatırımcılar, APB 25'in kurallarının hala geçerli olduğu ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'nin basitleştirilmemesi nedeniyle şirketler arasında makul bir karşılaştırma yapamamak-tadırlar (Marshall, 2005; 18).

“2006 yılı tarihe Makul Değer Yılı olarak geçecektir”. 2006 takvim yılı içerisinde FASB, FAS 155, FAS 156 ve FAS 157 olmak üzere makul değerle ilgili 3 adet açıklama yayımlamıştır. Şubat 2006'da yayımlanan FAS 155, FAS 133 (Türev araçları ve hedging işlemleri muhasebesi) ve FAS 140 (Finansal varlıkların transferi ile kullanımı ve borçların itfası muhasebesi) ile uyumlu olarak birden fazla yapı barındıran finansal araçlar için makul değerlerin yeniden ölçümlemesine olanak tanımaktadır. Mart 2006'da yayımlanan FAS 156, FAS 140 ile uyumlu bir şekilde “birbirinden ayrı olarak kabul gören, işletmeye hizmet veren varlıkların ve borçların

tümünün eğer uygulaması mümkünse başlangıçta makul değer ile ölçümlemesini gerektirir. Ekim 2006'da yayımlanan FAS 157 ise makul değeri tekrar tanımlayarak Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre makul değer ölçümlemesi için kavramsal bir çatı kurar (Sinnet, 2007; 56).

Amerikan Finansal Muhasebe Standart-ları Kurumu (FASB) tarafından yayınlanan Finansal Muhasebe Standartları Açıklama 157 -Makul Değer Ölçümlemesi- (SFAS 157 veya FAS 157) IASB'nin Makul Değer Ölçülmesi projesini başlangıç noktası olarak almıştır (Gillingham & Yeoh, 2007; 59).

FAS 157 (Makul Değer Ölçümlemesi) diğer standartların, şirketlerin borçları ya da varlıklarının ölçümlemesinde gerek gördüğü veya izin verdiği makul değer kullanımına rehber niteliğindedir ve FASB tarafından yayımlanmıştır. ABD'de hali hazırda kullanımda olan 40'ın üstünde makul değer kullanımına izin veren veya şart koşan standart vardır. FAS 157 değişik ve farklı olan özellikle aktif olarak ticareti yapılmayan kalemlerin ölçümlemesi ile ilgilidir. FAS 157, 15 Kasım 2007'den sonraki mali yıldaki yayımlanacak mali tablolara ve bu mali yılın ara dönemlerine uygulanacaktır (Cairns, 2006; 74).

IFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)'nin Avrupa Birliği ülkeleri mali tablolarında değerlendirme projesinin direktörü olan ve London School of Economics ziyaretçi profesörü David Cairns'e göre FAS 157, “IASB'nin hazırlık aşamasında olan bakış açısını içermektedir ve Uluslararası Finansal Raporlama Standart-ları'ndaki mevcut makul değer ölçümlemelerindeki farklılıkları değerlendirmektedir” (Cairns, 2006; 74). Bu standart makul değeri tanımlamak, makul değer ölçümlemesi için bir kavramsal çatı sağlamak ve ölçümle ilgili görüşleri geliştirmek gibi üç özelliğe sahiptir (Dunlevy, 2007; 1).

FAS 157'den önce yapılan açıklamalarda, makul değer hakkında farklı tanımlamalar vardı ve Genel kabul görmüş Muhasebe İlkelerine Göre bu tanımlamaların

uygulanması için açıklamalar sınırlı bir rehber niteliği taşıyordu. Bundan fazlası bu rehber, makul değer ölçümleri için gerekli olan çeşitli muhasebe açıklamaları içine dağılmış vaziyetteydi. bu rehberdeki farklılıklar, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin uygulanmasında karmaşıklığa neden olan tutarsızlıkları yaratmaktaydı. FAS 157'deki gelişmeler, gerekli olan tutarlılığı ve makul değer ölçümlerinin karşılaştırılabilirliğini arttırma üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun yanında makul değer ölçümleri ile ilgili daha geniş açıklamalar içermektedir (FAS 157, 2006; Summary).

SFAS 157'ye göre makul değer, "bir varlığın satılması veya bir borcun transferi söz konusu olduğunda bunun değerlendirilmesinin yapıldığı günde piyasa iştirakçileri arasında muntazam bir değişiklin fiyatıdır" (SFAS 157, 2006; 2).

Makul değer belirlenirken makul değer hiyerarşisi, girdileri derecelendirir. Girdilerin dereceleri gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen girdiler olarak belirlenir. Piyasa verileri gibi verilerden oluşan gözlemlenebilen veriler ölçülebilir verilerdir ve varlıkların raporlanmasının etkisi altında değildir. Gözlemlenemeyen veriler ise varsayımsal verilerdir ve varlıkların raporlarından sağlanır. Varlıkların ve borçların değerlendirilmesinde (1.-2.-3. bölümde), bu standarda göre ölçümü belirleyecek olan girdinin en düşük seviyesi taban alınmalıdır. Bölüm 1, belirli bir varlık veya borç için piyasa kotasını (fiyat) kullanır. Bu bölümde mali tipte olan varlık veya borçlar çoğunlukta. Bölüm 2, doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilen bir varlık veya borç için kote olunan fiyat haricindeki diğer girdileri kullanır. Bu standart gözlemlenebilen piyasa verilerinin prensip alan veya destekleyen aktif ya da aktif olmayan piyasalarda benzer varlıklar veya borçlar için kote edilen fiyatları kullanır. Bölüm 3'te standart, girdiler için belirgin ayarlamalardan daha az bahseder. Bu bölümde, piyasa verilerinin olmaması nedeniyle raporlanan varlıkların perspektifinde ya da yaklaşımında

gözlemlenemeyen girdiler kullanılır (Gillingham & Yeoh, 2007; 59).

FAS 157, kurum tarafından yapılan makul değer ölçümü ile ilgili ve makul değer ölçümleri için gerekli olan izni veren önceki açıklamalara uygundur.

Bu standardın üçüncü konusu ise ölçümleme hakkındaki bakış açısını geliştirmektedir. Ölçülen makul değer, olağan bir şekilde süregelen ticari stoklar gibi bir varlık ya da borç olması veya olağanüstü bir şekilde gerçekleşen değer düşüklükleri gibi bir varlık ya da borç olmasına göre bakış açısı değişmektedir. Kanuni alacaklar, en son raporlanan dönemden cari ölçüm günü arasındaki hareketlerine göre kendi içinde mutabakatı yapılır. Açıklamaların her iki bölümü yıllık raporlar kadar geçici raporlar için de gereklidir.

5. Sonuç

Varlıkların ve borçların değerlendirilmesinde tarihi maliyetlerden cari değerleri temel alan değerlemelere doğru emin adımlarla ilerleyen bir değişim söz konusudur. Ancak bunun yanında kimi koşullarda hala tarihi maliyetleri kullanmanın avantajlarının da olduğu şu çalışma ile belirtilebilir:

Şirket müdürleri ile yapılan çalışmada, cari değerleri kullanan bir muhasebe sisteminin müdürlerin kararlarını değiştiremeyeceğini göstermiştir. Müdürlerin çoğu tarihi maliyetleri bütçe ve performans hedefleri için yeterli bulmaktadır. Zaten müdürler kendi bütçelerini ve performans hedeflerini hazırlarken cari yıl içerisinde olabilecek değer değişikliklerini de göz önünde bulunduruyorlar. Tarihi maliyetlerin kullanıldığı muhasebe sisteminin kullanılmasına destek olan başka bir görüş ise dış raporlama için gerekli olduğudur. Tarihi maliyetler hali hazırda muhasebe sistemi içerisinde bulunduğundan, cari değerleri hesaplayacak olan yeni muhasebe sistemini kurmada organizasyonun bilgi sistemi için gerekli olan ek maliyetlerden kaçınılmış olacaktır (Hilton, vd., 2003; 779).

Görüldüğü gibi hala tarihi maliyetler muhasebe ve raporlama sistemi içerisinde uygulamada önemini ve tercih edilebilirliğini korumaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları'nı belirleyen kurumlar ise cari piyasa değerini temel alan değerlemeler konusunda görüş birliğine vararak kavram karmasına son vermişler ve "makul değer" teriminin tarihi maliyetlere alternatif bir değerlendirme yöntemi olarak sunmuşlardır. Düzenlemeleri üzerinde hala çalışılan bu kavramın ABD gibi Dünya Muhasebe Standartları'nı belirleyici bir ülkede 40'dan fazla standartta kiminde zorunlu kiminde ise ihtiyari olarak uygulanması "makul değer" kavramının geldiği nokta konusunda bir fikir sahibi olmamız açısından yol gösterici olabilir. En son yine FASB tarafından Şubat 2007'de yayımlanan FASB 159 (Finansal varlıklar ve finansal borçlar için makul değer opsiyonu) şirketlerin makul değer ile ölçülediği kalemlerin sayısını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu standart yayımlandıktan hemen sonra 60'tan fazla firma hemen bu standarda adapte olmuşlardır (Henry & Kopecki, 2007; 82).

IASB tarafından ise FASB'nin FAS 157 standardını gibi makul değer hakkında tek bir ölçümleme standardı yayımlama yolunda çalışmalar sürdürdüğünü ve 2 Nisan 2007 sunulan Makul Değer Ölçümü ile ilgili tartışma kâğıdının ilk bölümünde kendi yayımladığı standartlar dahilinde konuya bakıldığı ve ikinci bölümünde ise FAS 157'nin kapsamlı bir özeti sunulduğunu görmekteyiz. Zaten 18 Eylül 2002 tarihinde IASB ve FASB tarafından imzalanan Norwalk Antlaşması'na göre finansal raporlama standartlarını birbiriyle uyumlu hale getirmek ve geleceğe ilişkin çalışma programları koordine edebilmek iki kurumun ortak amacı olmuştur (Kaya, 2003; 11). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili muhasebe konularının bütünlüğü sağlanması bakımından IASB'nin de çalışmalarının neticelenmesi ile birlikte neredeyse tüm dünya için geçerli olabilecek tek bir makul değer ölçümü standardının geliştirilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kaynaklar

- Akdoğan, N., "Enflasyon Muhasebesi" 2.Baskı 2004 Gazi Kitabevi Ankara.
- Anonim, "IASB Restructuring Now Complete". Accountancy; Jul2001, Vol. 128 Issue 1295, p10.
- Ballotta, Laura; Esposito, Giorgia; Haberman, Steven. "The IASB Insurance Project for life insurance contracts: Impact on reserving methods and solvency requirements". Insurance: Mathematics & Economics, Dec2006, Vol. 39 Issue 3, p356-375.
- Cairns, David: "Financial Reporting International Briefing" Accountancy Magazine November 2006.
- Çaldağ Y., Ayanoğlu Y., "Genel Muhasebe", Gazi Kitabevi Ankara 2006.
- Dunlevy, Robert J., "Defining Fair Value", Pennsylvania CPA Journal, Spring2007, Vol. 78 Issue 1, p1-2.
- Dyckman, T.R., Dukes, R.E., Davis, C.J.; "Intermediate Accounting", Irwin McGraw-Hill. 1998 Fourth Edition;(International Edition) USA.
- Gray, Robert P.; "Research Note: Revisiting Fair Value Accounting - Measuring Commercial Banks' Liabilities" Abacus, Jun2003, Vol. 39 Issue 2, p250-261.
- Gillingham, P. & Yeoh, J. "How to measure Fair Value", Chartered Accountants Journal February 2007 p.59-60.
- Fair Value Measurements Part 1: Invitation to Comment and relevant IFRS guidance; IASB Issued, November 2006, (Comments to be submitted by 2 April 2007).
- Harrison,W.T., & Horngren,C.T., "Financial Accounting", Prentice Hall New Jersey,USA 1998 Third Edition.
- Henry, David & Kopecki, Dawn. "The Snag in Accounting-Made-Simple; Companies may be exploiting new standards for more accurately valuing assets", Business Week. New York: Jun 04, 2007; p. 82.
- Hilton,R.W., Maher,M.W., Selto,F.H.,: "Cost Management -Strategies for Business Decisions", McGraw-Hill Irwin Second Edition International Edition) 2003. New York,USA.
- (http://www.valuebasedmanagement.net/organizations_fasb.html) Erişim: 30.06.2007.
- (<http://www.iasplus.com/restruct/restruct.htm>) Erişim: 30.06.2007.
- IAS 2 Inventories (revised 2003) IASB (International Accounting Standards Board; (TMS – 2 Stoklar [değişiklik 2006]) TMSK (Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu).
- IAS 16 Property, Plant and Equipment (revised 2003) IASB; (TMS –16 Maddi Duran Varlıklar [2005]) TMSK.
- IAS 19 Employee Benefits (revised 2004) IASB; (TMS – 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar [2006]) TMSK.
- IAS 26 Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans (revised 1994) IASB; (TMS – 26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama [2006]) TMSK.

IAS 32 Financial Instruments: Presentation (revised 2003) IASB; (TMS – 32 Finansal Araçlar: Sunum [2006]) TMSK.

IAS 36 Impairment of Assets (revised 2004) IASB; (TMS – 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü [2006]) TMSK.

IAS 38 Intangible Assets (revised 2004) IASB; (TMS – 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar [2006]) TMSK.

IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement (revised 2005) IASB; (TMS – 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme[2006]) TMSK.

IAS 40 Investment Property (revised 2000) IASB; (TMS – 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller[2006]) TMSK.

IAS 41 Agriculture (revised 2000) IASB; (TMS 41 – Tarımsal Faaliyetler[2006]) TMSK.

Jones, Richard C.; Venuti, Elizabeth K. “Accounting and Reporting for Financial Instruments: International Developments” CPA Journal, Feb2005, Vol. 75 Issue 2, p30-33.

Kaya, İdil. FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru VI. Türkiye Muhasebe denetimi Sempozyumu 1. Bildiri 2003.

Lewis,R. Pendrill,D.; “Advanced Financial Accounting”, Sixth Edition 2000 Pearson Education Limited, England.

Marshall, Jeffrey. “Share-Based Payments Rule Is Finalized, Finally”. Financial Executive, Jan/Feb2005, Vol. 21 Issue 1, p17-18.

McCreevy, Charley vd.; “International Accounting Standards Committee Foundation, Annual Report 2006”, International Accounting Standards Board,s.2.

Pacter,Paul; “Finally! An IASC Standard on Financial Instruments”, Accountancy, Feb. 1999, Vol. 123 Issue 1266, p76-77.

Richard, J. “The concept of fair value in French and German accounting regulations from 1673 to 1914 and its consequences for the interpretation of the stages of development of capitalist accounting”, Critical Perspectives on Accounting 16 (2005) 825–850.

SFAS 157 – “Statement of Financial Accounting Standards No. 157: Fair Value Measurements”– Financial Accounting Standards Board of the Financial Accounting Foundation. September 2006, Norwalk, Connecticut USA.

Sinnett, William M.. “Ask FERF About Fair Value”. Financial Executive, Jan/Feb2007, Vol. 23 Issue 1, p56.

Véron, Nicholas; “The Global Accounting Experiment”, Bruegel Blueprint Series, 2007 Volume 2.